

cornelis lely lezing

CORNELIS LELY LEZING 2011

HET HUIS VAN THORBECKE EN DE TAND DES TIJDS

WELKOMSTWOORD

Ir. Arjan Agema
Directeur Nieuw Land

Dames en heren, heel hartelijk welkom in het Provinciehuis in Flevoland bij de Vijfde Cornelis Lely Lezing. Mijn naam is Arjan Agema, ik ben directeur van het Nieuw Land Erfgoedcentrum en ik heb de eer om u een beetje door het programma heen te praten.

Het is voor ons een zeer heuglijk moment en 'ons' is de Stichting Kennistransfercentrum Flevoland en Nieuw Land, de organisatoren van de Cornelis Lely Lezing, want het is ook ons eigen eerste jubileum. Ik zei het al, de vijfde lezing. Natuurlijk, u weet het allemaal, we staan hier op een zeer historisch moment, de 25ste verjaardag van de provincie Flevoland. Ik wil graag de provincie heel hartelijk danken voor haar gastvrijheid, dat we hier op deze zeer symbolische plek deze lezing mogen houden.

Het is dit jaar een lezing over een zeer actueel onderwerp. Er is al veel gezegd over de bestuurlijke ontwikkelingen in Nederland, de bestuurlijke vernieuwingen. De discussie is op dit moment zeer actueel naar aanleiding van de gesprekken die gevoerd zijn tussen de verschillende provincies als het gaat om samenwerking dan wel fusie. Vandaag staat de bestuurlijke indeling van Nederland centraal. Om u daarover meer te vertellen hebben wij drie sprekers bereid gevonden hier op te treden.

Allereerst zal de oud-commissaris van de Koningin, Michel Jager, een inleiding verzorgen. Daarna zal professor Jacques Wallage de Cornelis Lely Lezing uitspreken. We hebben de huidige commissaris van de Koningin, Leen Verbeek, bereid gevonden om als referent op te treden.

Aan het eind van het programma hebben we nog een extra feestelijk tintje. In opdracht van de provincie heeft Nieuw Land-onderzoeker Remco van Diepen een prachtig boek geschreven over de provinciewording, "Vrijgevochten Flevoland" genaamd. We zijn vandaag in staat om het eerste exemplaar te overhandigen. Dat zal de commissaris doen. Ik geef hem straks daarvoor het woord.

Ik wil graag Michel Jager het woord geven voor zijn inleiding.

Michel Jager
Oud-commissaris van de Koningin in Flevoland

Dames en heren, zoals de heer Agema al zei, mij is gevraagd de lezing van hedenmiddag kort bij u in te leiden. Dat kort zal niet meevallen, want de hervorming van ons binnenlands bestuur is een lange lijdensweg, waaraan naar ik vrees nog geen eind zal komen. De vraag is overigens of dat heel erg is.

Ik zal u als introductie op de lezing van de heer Wallage en de reactie daarop van de heer Verbeek een beknopte schets geven van die lijdensweg. Die zal niet volledig zijn, maar wel, denk ik, de meeste hoogtepunten, of dieptepunten zo u zou willen, noemen. Ik ga daarbij niet verder dan de vorming van het kabinet-Rutte, want ik denk dat ik die actualiteit maar moet overlaten aan de beide heren die op dit moment in dat debat nog een daadwerkelijke rol

hebben te vervullen. Wel denk ik dat mijn schets de relativiteit van de actualiteit van dit moment zal doen inzien.

Al in 1947 was er een commissie-Koelma, die voorstelde tussen de provincies en de gemeenten een vierde bestuurslaag in het leven te roepen in de vorm van districten. Dat was om tegemoet te komen aan het probleem van de vele kleine gemeenten die hun taken niet meer zouden kunnen vervullen. Dat idee werd onmiddellijk afgeschoten en leidde tot een beleid gericht op vergroting van de omvang van gemeenten en het bevorderen van samenwerking tussen gemeenten met de Wet gemeenschappelijke regelingen van 1950. Daar is heel ruim gebruik van gemaakt in de loop der jaren op heel veel gebieden: op uitvoerende taken zoals GGD's, muziekscholen, vuilverwerking, streekarchieven en nog veel meer.

Ook ontstonden bredere samenwerkingsverbanden, vaak gewesten genoemd, waarin meerdere taken tegelijkertijd werden ondergebracht. Maar onvermijdelijk kwam het onderwerp weer terug. Vooral het knelpunt van de samenwerking rond de grote steden werd steeds knellender. In 1969 kwam er de Nota Bestuurlijke Organisatie, gevolgd door een concept-structuurschets bestuurlijke indeling in 1974, wat een voorontwerp van wet was voor de vorming van 44 gewesten.

Er was groot verzet in de Kamer. Zijn deze gewesten maxigemeenten of miniprovincies, was toen een heel pregnante discussie. Bovendien ontstond er steeds meer weerstand, en die is er nog steeds, tegen de zogenaamde vierde bestuurslaag. In 1975 verschijnt al de volgende aflevering in deze 'never ending story': een concept-ontwerp van wet Reorganisatie binnenlands bestuur. Daarin wordt voorgesteld te komen tot 26 zogenaamde doe-provincies. Je zou kunnen zeggen: het provinciale en het regionale/gewestelijke niveau worden in wezen in elkaar geschoven.

Het leidt tot heftige discussies. Moeten gemeenten nog wel of niet een open huishouding behouden, welke taken van gemeenten gaan naar die provincies? Het aantal doe-provincies, wat dus 26 was, wordt in de loop der jaren in wijzigingen van dat wetsontwerp in 1977 en 1978 verlaagd in stappen van 24 naar 17. Uiteindelijk wordt het geheel in 1983 ingetrokken.

Opnieuw, net als in 1950, wordt in 1985 teruggegrepen naar intergemeentelijke samenwerking middels een nieuwe Wet gemeenschappelijke regelingen, waarin bundeling en integratie van alle bestaande samenwerkingsregelingen in door de provincies aangewezen samenwerkingsgebieden van gemeenten wordt voorgeschreven. Ook werd gelukkig de positie van gemeenteraden bij die samenwerking een beetje versterkt.

Maar al in 1989 wordt opnieuw, onder andere door de Raad voor het binnenlands bestuur, de voorganger van de Raad voor het openbaar bestuur, geconcludeerd dat met name rond de grote stedelijke gebieden de Wgr-constructie onvoldoende werkt. In datzelfde jaar verschijnt het rapport van de commissie-Montijn, "Grote steden, grote kansen". Daarin pleit zij voor de vorming van vier grote agglomeratiegemeenten rond de vier grote steden.

Begin jaren negentig komt het kabinet-Lubbers met een reactie in de vorm van de nota's "Besturen op niveau" 1, 2 en 3. In 1995 leidt dit tot de inwerkingtreding van de Kaderwet bestuur in verandering. Hierbij werden voor een periode van vier jaar Regionale Openbare Lichamen gevormd, zeven om precies te zijn: de vier grote steden, Arnhem, Nijmegen, Twente en Eindhoven. Aan die openbare lichamen werden gemeentelijke maar ook provinciale taken op het gebied van ruimtelijke ordening, verkeer en vervoer, volkshuisvesting en milieu toebedeeld. Er werd, wijselijk op dat moment, geen uitspraak gedaan of het later zou moeten uitmonden in een stadsprovincie, agglomeratiegemeente of dat het een blijvende intergemeentelijke samenwerking zou moeten zijn.

In feite al meteen in 1995 wordt deze benadering weer om zeep geholpen door het inmiddels nieuw aangetreden kabinet-Kok I en, in diezelfde tijd, de referenda in Rotterdam en Amsterdam, waarin de doorontwikkeling van die Regionale Openbare Lichamen naar stadsprovincies werd afgewezen. Overigens op heel oneigenlijke gronden, maar het ging

toen vooral om de vraag: blijft de stad Rotterdam, blijft de stad Amsterdam bestaan of wordt die opgedeeld in deelgemeenten die in die nieuwe stadsprovincie zouden worden ondergebracht?

Wel werd de experimentele fase van de zeven gebieden die ik net noemde nog eens met vier jaar verlengd. Maar eigenlijk werden het van stadsprovincies in spe ad-hoc-projectbesturen.

Het blijft een aantal jaren stil op het terrein van structuurveranderingen in het openbaar bestuur. Wel wordt getracht de kaart van gemeentelijke herindeling opnieuw te spelen, en zelfs met pogingen om van bovenaf gemeentelijke herindeling meer en vaker te kunnen opleggen. Maar zeker in de grootstedelijke gebieden loopt dit vast op het dogma van draagvlak van onderop bij gemeentelijke herindeling.

In het begin van de 21ste eeuw moet besloten worden hoe verder te gaan met de tijdelijke structuur voor deze grootstedelijke gebieden. Het Interprovinciaal Overleg, het IPO, besluit tot een vlucht naar voren en komt in 2002 met een rapport van de commissie-Geelhoed. Eigenlijk het eerste stuk dat naast een haarscherpe analyse ook een doordachte herverkaveling van de verantwoordelijkheden tussen Rijk, middenbestuur en gemeenten schetst.

Zij komen tot de conclusie dat, om dat allemaal te realiseren, wel opschaling van het middenbestuur nodig is naar vijf of zeven landsdelen. In wezen is de discussie die deze maanden speelt over de Randstadprovincie Noordvleugel een slap aftreksel van wat Geelhoed en zijn medecommissieleden toen schetsten.

We hebben nog even na Geelhoed het intermezzo gehad van de Holland Acht: de vier CdK's van de Randstadprovincies en de vier burgemeesters van de grote steden, later aangevuld met die van Almere. Dat was een poging om Geelhoed te doen navolgen, om te beginnen voor de Randstad. De rest zou dan later kunnen volgen.

Het leidde tot een advies van een zware adviescommissie onder leiding van oud-premier Kok om een Randstadprovincie te vormen, maar het leidde niet tot opname in het regeerakkoord van het kabinet-Balkenende IV. Wel kwam er een Urgentieprogramma Randstad, waarin zeer belangrijke projecten voor de Randstad als geheel werden opgenomen middels bestuursovereenkomsten tussen Rijk, betrokken provincies en steden. Voor ons hier in Flevoland zaten daar bijvoorbeeld bij de schaalsprong van Almere en de ontwikkeling van het Markermeer en het IJmeer.

Geen bestuurlijke structuurwijziging dus, maar een bestuurlijk arrangement dat redelijk succesvol is gebleken, omdat het bestaande posities niet aantastte maar partijen wel verplichtte tot het behalen van resultaat.

Met deze schets van de voorgeschiedenis van de hernieuwde discussie over het vormen van een nieuwe Noordvleugelprovincie heb ik proberen aan te geven onder welk slecht gesternte discussies over bestuurlijke structuurhervormingen in Nederland tot op heden hebben plaatsgevonden.

Mijn analyse daarvan is dat met name de voor zo'n hervorming absoluut noodzakelijke herverkaveling van taken en verantwoordelijkheden en de daarbij behorende budgetten tussen Rijk, provincies (of 'een' vorm van middenbestuur) en gemeenten dat hebben verhinderd. En dat vooral omdat in mijn optiek de VNG en in het bijzonder de grote gemeenten en het Rijk niets voelden voor die herverkaveling van verantwoordelijkheden.

In het advies "Het einde van het blauwdruk-denken" van april 2010 geeft de Raad voor het openbaar bestuur (Rob) een wat uitgebreidere analyse van de oorzaken van dat falen. Ook doet zij een aanbeveling, naast die analyse, voor een proces om tot bestuurlijke herinrichting te komen. Helaas is dat advies, zoals zo vele in het verleden, niet ter harte genomen door de verantwoordelijke politici en door het kabinet-Rutte. Ik neem aan dat de heer Wallage daar nog wel op zal ingaan.

Ik rond af met de volgende constatering. Eigenlijk zijn er sinds de Tweede Wereldoorlog maar twee belangrijke zaken gebeurd in het binnenlands bestuur: een aanzienlijke vermindering van het aantal gemeenten van 1012 in 1950 tot 418 in 2011, en de instelling van de provincie Flevoland in 1986. Een mooie constatering als aftrap voor deze Cornelis Lely Lezing.

De heer Agema:

Dank u wel. Dan nu de Cornelis Lely Lezing zelf, onder de titel: “Het huis van Thorbecke en de tand des tijds”, door professor Jacques Wallage. Ik denk niet dat er veel introductie nodig is. Wethouder, burgemeester van Groningen, PvdA-fractievoorzitter in de Tweede Kamer, staatssecretaris van onder andere Onderwijs en Wetenschappen en van Sociale Zaken, laatst nog informateur en hier natuurlijk vooral als voorzitter van de Raad voor het openbaar bestuur en als bijzonder hoogleraar Integratie en openbaar bestuur. Mijnheer Wallage, aan u het woord.

HET HUIS VAN THORBECKE EN DE TAND DES TIJDS

Prof. drs. Jacques Wallage

Voorzitter van de Raad voor het openbaar bestuur en bijzonder hoogleraar Integratie en openbaar bestuur aan de Rijksuniversiteit Groningen

Ik wens u geluk met een jubileum dat er mag zijn, een polder die er mag zijn en een geschiedenis waar je trots op kunt zijn.

I. Ter inleiding

Toen we nog niet van de Europese Unie hadden gehoord en nog niet van Schengen, was een grens gewoon een grens. Er was een echte slagboom, er stonden douanebeambten die je pas controleerden en je ging door een stukje niemandsland op weg naar de volgende slagboom.

Nog duidelijker was die grens wanneer deze niet alleen landen, maar ook ideologieën scheidde, bijvoorbeeld de grens tussen Oost- en West-Berlijn. Het gevoel je eigen levenssfeer te verlaten en binnen te komen in de wereld van bordkartonnen etalages is aan je eigen kinderen al nauwelijks meer uit te leggen. Echte grenzen scheiden niet alleen landen, steden en culturen. Echte grenzen zijn de formele vertaling van een feitelijke overgang, ze markeren reële verschillen.

Zo moet het omstreeks de middeleeuwen ook geweest zijn; je mocht je zomaar geen stad noemen, je moest het recht verkregen hebben een stad te zijn. Weliswaar bleven kerk en landsheer nog lang invloed uitoefenen, maar schout en schepenen waren binnen die gegevenheden meester van hun grondgebied, zo maakte uiteindelijk stadslucht vrij. De wallen om de stad, de bewaakte poorten die 's avonds sloten, je mocht er in of je moest buiten blijven. Het was een echte grens tussen gemeenschappen, de poort en de regels dienden een overzichtelijk doel.

Maar met de globalisering, de mobiliteit, het forensisme, hebben veel oorspronkelijke grenzen – tussen stad en ommeland, tussen provincies, tussen landen – hun eenduidige functie verloren. En de schaal van de lokale en de regionale overheid bedekt steeds minder de taken die ze moeten vervullen.

Deze Lely-lezing gaat over de betekenis van gemeente- en provinciegrenzen, over de rolverdeling tussen de overheden en over de gevolgen van het wegvallen van de reële betekenis van grenzen in het openbaar bestuur. Maar het gaat ook en vooral over burgers.

Over de relatie die er is tussen hun mobiliteit, hun forensisme, hun dynamiek enerzijds en hun weerstand tegen gemeentelijke herindeling, hun beperkte interesse in bestuurlijke vernieuwing en hun onvrede over de geringe mate waarin zij in een levende democratie feitelijk invloed hebben op de gang der dingen in hun leven anderzijds. De verhouding, kortom, tussen hun feitelijke gedrag en hun culturele identificatie. En ten slotte gaat deze lezing over de vraag: hoe brengen we taak en schaal weer in een werkzame balans, niet

alleen uit een oogpunt van doelmatigheid, maar met een scherp oog voor de eisen van de democratie.

II. De actualiteit van het Huis van Thorbecke

Een hele verkenning dus. We beginnen waar het begon: bij Thorbecke. Wij ervaren het nu als een heel Nederlands huis, dat Huis van Thorbecke, maar de ironie is dat toen zowel de man als zijn ideeën als on-Nederlands, namelijk Duits, werden ervaren. De kritiek op de man was niet van xenofobe smetten vrij.

Hij had langdurig in Duitsland verbleven, was geïnspireerd door Hegels organische staatsopvatting en zijn tegenstanders zagen er geen been in hem als een halve buitenlander af te schilderen. Hij liet er zich niet door uit het veld slaan. In zijn visie waren het Rijk, de provincie en de gemeenten delen van het grotere geheel, de staat. Binnen dat geheel hebben de delen weliswaar een redelijke mate van vrijheid, maar wel binnen de grenzen van dat geheel.

In zijn eigen woorden: "Gemeenten zijn in de eerste plaats onderdeel van den Staat, vervolgens een zelfstandig geheel, een zelfstandig lichaam in den Staat."

Waar men zich in gemeentelijke kring nog al eens op Thorbecke beroept als men het begrip autonomie vrij onbegrenst hanteert, is het goed, nu we een paar keer om het Huis heen lopen, de architect zelf aan het woord te laten. Thorbecke voorzag een wankel evenwicht in de verhouding tussen de staat en met name de decentrale overheden en markeerde zijn positie zonder mankeren: "Eenheid zonder zelfstandigheid van de leden is despotisme en zelfstandigheid zonder eenheid is regeringsloosheid."

Van een onbeperkte autonomie van gemeenten en provincies was bij Thorbecke dus geen sprake. Sterker nog, toen in 1848 de Grondwet werd vastgesteld zoals Thorbecke die als commissievoorzitter grotendeels zelf had geschreven, en ook later bij het opstellen van de Provinciewet (1850) en de Gemeentewet (1851), was er veel kritiek dat zijn voorstellen de decentrale overheden te veel aan banden zouden leggen. Men kwam namelijk uit een tijd waarin er voor de decentrale overheden een grote mate van vrijheid bestond.

Thorbeckes 'organische' wetten zochten een balans tussen de staat als een innerlijk samenhangend geheel enerzijds en daarbinnen de ruimte voor zelfstandige decentrale bestuursorganen anderzijds. Zijn critici antwoordde hij met de stelling dat gemeenten niet kunnen worden beschouwd als zijnde "besloten voor den Staat, als eene voor de wet geheime huishouding".

Deze balanceerkunst daargelaten, er is geen twijfel aan de gezindheid waarmee hij de gemeenten en provincies tegemoet trad: "...een kenmerk van een liberalen Staat en een liberaal Gouvernement is dat zij de ontwikkeling van zelfstandige kracht bevorderen; zelfstandige kracht in provincie, gemeente, vereeniging en individu. Bevorderen, dat heet de algemeene voorwaarden scheppen, waaronder die ontwikkeling mogelijk wordt."

Een zelfstandige kracht. Daar ging het om. Binnen het grotere geheel, dat wel. Maar een zelfstandige kracht niettemin.

De Raad voor het openbaar bestuur (Rob) heeft vorig jaar grondig gekeken naar de houdbaarheid van de inrichting van het binnenlands bestuur. Het Huis is inmiddels in een geheel andere wereld komen te staan. En het wordt permanent verbouwd. Een zekere renovatie is van tijd tot tijd voor de hand liggend, maar een Huis dat onbeperkt in de steigers staat, roept wel de vraag op of je niet beter kunt verhuizen.

Eerst iets over die andere wereld. In feite leven we onder een systeem van vier bestuurslagen: Europa schept recht, kadert in, harmoniseert. Na de tolmuren zijn ook vele andere aspecten van reële grenzen verdwenen. Er is een vrij verkeer van personen en goederen en er zijn gemeenschappelijke richtlijnen op tal van gebieden. Een gemeenschappelijke markt en munt en een weliswaar complexe, maar desalniettemin gezamenlijke democratische structuur maken dat het hele Huis van Thorbecke onder een

Europees dak is geschoven. De echte consequenties daarvan moeten alle bestuurslagen feitelijk nog onder ogen zien.

En dan die verbouwing. Een halve eeuw na Thorbecke, in 1900, kende ons land 1121 gemeenten, in 1960 waren dat er nog 994. Weer een halve eeuw verder is dat aantal inmiddels meer dan gehalveerd: 418. Hier is geen sprake van een onbestemde hang naar schaalvergroting, een soort geheim genootschap 'big is beautiful', zoals wel eens wordt gesuggereerd. Nee, zo'n dynamiek vindt zijn oorsprong alleen in reële vraagstukken.

De Rob identificeerde er vier:

1. De taken waarvoor het decentraal bestuur, en dan vooral de gemeenten, wordt gesteld, overschrijden hun geografische grenzen. Dat geldt voor de woningbouw, voor bedrijventerreinen, voor openbaar vervoer, voor de omgang met krimp en voor culturele voorzieningen. Het zijn slechts enkele van de activiteiten die zich van grenzen weinig aantrekken.

Toen ik het opschreef, dacht ik aan een incident met de gemeente Haren. Nu de oud-burgemeester van Haren hier aanwezig is, wat ik zeer op prijs stel, moet ik het maar gewoon vertellen. De muziekschool in Groningen is een duur instituut. Veel kinderen kwamen uit Haren. Dus dacht de wethouder van Cultuur, nog jong en onervaren: we gaan gewoon met de collectebus rond. Dat kon op twee manieren. We konden voor de kinderen uit Haren een apart tarief maken, dat vonden we niet zo erg fatsoenlijk. We konden ook een bijdrage vragen van de omliggende gemeenten. Ik wens elk gemeentebestuur dat dat probeert sterkte.

2. Veel gemeenten ontberen een schaal en een robuustheid die nodig is om op een doelmatige wijze taken uit te voeren. Er is nu eenmaal een zekere kritische massa nodig om de overheadkosten te dragen. Afvalinzameling, handhaving en toezicht, de uitvoering van de Wet werk en bijstand – de kosten per handeling worden onbetaalbaar voor de burgers als deze niet breder kunnen worden 'verschmerzt' dan alleen bij de inwoners van de eigen gemeente.
3. Om die kwetsbaarheid te beperken werken gemeenten samen in wisselende soorten en vormen van verbanden, die tijd en energie slurpen en politieke bestuurders afhouden van wat toch hun kerntaak is: werkzame betrekkingen onderhouden met hun burgers.
4. Deze hulpstructuren ontberen een behoorlijke democratische inbedding en legitimatie en maken de verbinding tussen burgers en bestuur uiterst complex.

Deze dynamiek naar grotere eenheden is met het nu bereikte aantal gemeenten niet uitgewerkt. Niet alleen de samenwerking neemt toe, ook de bestuursdichtheid en de bestuurlijke drukte. Gemeenten, waterschappen en provincies werken in toenemende mate samen, soms met, soms zonder private partijen. Het aantal publiekrechtelijke samenwerkingsverbanden neemt toe, de privaatrechtelijke ook.

De onbalans tussen schaal en taak is niet alleen voelbaar in de kleine gemeenten op het platteland. Toen ik begin jaren zeventig wethouder van Groningen werd, had de stad nog een eigen gemeentelijk energiebedrijf, een gemeentelijk waterleidingbedrijf, een eigen vervoerbedrijf, een gemeentelijke accountantsdienst. De Academie voor Beeldende Kunsten, de HTS en het conservatorium waren gemeentelijke instellingen.

Het beleid ten aanzien van elk van deze organisaties bevindt zich nu op een grotere afstand van de gemeenteraad; al is men daar natuurlijk wel blij met de 1% die de stad bezit aan Essent-aandelen. Als aanbesteder van het openbaar vervoer, samen met de provincies Groningen en Drenthe, speelt de stad een actieve rol, maar als de uitvoerende private onderneming een buslijn staakt, weten de bewoners van de desbetreffende woonwijk niet wie ze erop moeten aanspreken. Elk van deze taken wordt natuurlijk nog steeds vervuld, maar niet meer op de schaal van de stad.

En vergis je niet, dit is nog maar het begin. Ondertussen schalen de samenwerkingsverbanden zelf ook op. De regio's voor de geneeskundige hulpverlening zijn van 35 naar 24 teruggebracht, de regio's voor de arbeidsvoorziening van 18 naar 11. En vergeet de waterschappen niet. Rond 1850 hadden we 3500 waterschappen. Vlak na de Tweede Wereldoorlog waren dat er nog 2500. Via 800 in 1974 kwamen we bij 66 in 1997. In 2009 zijn het er nog 26.

Ik bespaar u de lijdensweg van de schaal waarop de politie functioneert. Dat zou een complete lezing vergen, die ik ook graag eens wil houden. Van gemeentepolitie naar regiopolitie naar nationale politie. En ik zwijg ook maar over de complicaties die een gebrek aan samenhang met de veiligheidsregio's ons nog gaat brengen.

Wie tegen deze achtergrond denkt dat Thorbecke staat als een Huis, dient krachtig te worden tegengesproken. Er is tussen het leven en de leer een zodanige afstand gegroeid, dat het al jaren dringend nodig is taak en schaal in een nieuwe balans te brengen. De werkelijkheid heeft het theoretisch construct al lang verdrongen. De tand des tijds heeft toegeslagen.

De Rob analyseerde ruim een meter aan rapporten en kwam tot acht oorzaken waarom het zo moeilijk is op het terrein van het binnenlands bestuur echte voortgang te boeken:

1. Er was te weinig erkenning voor de verschillen tussen regio's.
2. Er werd te veel vanuit grootstedelijk perspectief gekeken.
3. Het betere was de vijand van het goede.
4. Er bestond een blinde vlek voor draagvlak.
5. Politieke bestuurders liepen niet over van veranderingsgezindheid.
6. Degene die moet besluiten is niet degene die het probleem heeft; een heel wezenlijk punt.
7. Elke bestuurslaag bedacht zijn eigen oplossing.
8. Steevast bleef de Europese Unie buiten de analyse.

Minister Donner mag zelf kiezen in welke van deze acht valkuilen hij met zijn recente voorstellen terecht zal komen.

Over 'hoe nu verder' kom ik nog te spreken, maar eerst moeten we het Huis even uit, op zoek naar degene voor wie we dit allemaal doen: de burger.

III. Weerstand tegen gemeentelijke schaalvergroting

De vraag dringt zich op waarom het toch zo moeilijk is op het terrein van het binnenlands bestuur echte voortgang te boeken.

Beter opgeleid dan ooit, mobieler, handelingsbekwamer, eist de burger beslisruimte voor zich op. De verticale instituties waarmee de overheid bestuurt – departementen, stadhuizen, provinciehuizen – werken volgens de Weberiaanse beginselen. De taken zijn er hiërarchisch verdeeld, de spelregels liggen vast, het accent ligt op wet- en regelgeving, op toezicht, op handhaving. Men wil er de werkelijkheid beheersen op basis van regels.

Maar in de horizontale wereld, de wereld van internet en sociale media, van zelfstandige individuen, in die wereld zoeken mensen verbindingen, directe reactie. Willen zij gehoord worden, al hoeven ze niet altijd gelijk te krijgen. Men wil niet zozeer beheerst worden op basis van regels, men wil vooral een dialoog op basis van de feiten.

De wereld van de representatieve democratie bedekt de behoefte aan betekenisvolle betrekkingen tussen kiezers en gekozenen maar gedeeltelijk. Er is een hele wereld buiten wat politici de politiek noemen. In zekere zin benen de verticale instituties de horizontale dynamiek niet meer bij.

De mobiliteit van de burger heeft de afstand tussen wonen en werken sterk vergroot. De verschillende aspecten van het leven – wonen, scholen, werken, recreëren – zijn ruimtelijk uit elkaar geslagen. Ook in dat opzicht hebben grenzen van gemeenten en provincies iedere betekenis verloren.

Misschien valt het hier in de polder mee, maar in het algemeen kan gesteld worden dat de aanhangers van een meer marktconforme ruimtelijke ordening in zekere zin de strijd hebben opgegeven: woonwijken zijn meestal niet langs openbaarvervoerslijnen gepland, maar de wegen volgen de nieuwe woningen.

De opvattingen over wooncomfort, over veiligheid, over een zekere mate van gewenste sociale segregatie hebben suburbane conglomeraten doen ontstaan. Van een publieke afweging van in het geding zijnde publieke belangen is steeds minder sprake, om over sturing maar te zwijgen.

Vervolg van Jacques Wallage: III. Weerstand tegen gemeentelijke schaalvergroting

De hoeders van het algemeen belang slagen er maar heel beperkt in een adequate verbinding te leggen met deze horizontale, dat wil zeggen individueel aangeblazen dynamiek. De teloorgang van de ruimtelijke ordening, het overschatten van de mogelijkheden van de markt om gemeenschappelijke belangen veilig te stellen, heeft de consequenties van de grotere mobiliteit nog verergerd.

De burger leeft en werkt schijnbaar moeiteloos op verschillende plekken, hij combineert de rust van de eigen tuin fluitend met de gezellige drukte van de binnenstad een eind verderop. Kortom, hij heeft op individueel niveau zijn ruimtegebruik fors opgeschaald. Maar als de overheid de bestuurlijke structuur aan deze gegroeide netwerken wil aanpassen, stuit hij vaak op fel en emotioneel verzet. Geen gemeentelijke herindeling, handen af van onze stad, Rotterdam moet blijven, weg uit ons dorp, het is van ons.

Deze spanning kan niet worden begrepen vanuit de rationaliteit van de overheadkosten, de kritische massa die nu eenmaal nodig is voor doelmatig beheer. Zelfs niet vanuit het democratische tekort van al die gegroeide overleg- en samenwerkingsvormen tussen gemeenten. In de horizontale wereld is dat het onbegrepen dialect van de verticale bestuurstorens. Die weerstand tegen gemeentelijke schaalvergroting heeft een diepere bron en dient daarom op zijn eigen merites serieus genomen te worden.

Ooit schreef ik: “Naarmate de mondiale uitdaging groter wordt, bovenationale afspraken ons leven meer beheersen, zullen mensen meer hechten aan hun lokale verankering. Naarmate wetenschap en technologie ons steeds opnieuw voor nieuwe mogelijkheden plaatsen, zullen mensen het nieuwe aan willen gaan vanuit het vertrouwde, niet in plaats van.” Dat was tien jaar geleden.

Bijna vijf jaar geleden stond in het rapport van de Commissie Van Aartsen: “Er is sprake van een vergaande mondialisering. Veel mensen weten daarvan te profiteren: ze kunnen wereldwijd werken, recreëren en consumeren. De andere kant van de medaille is wel dat ook problemen de grenzen van Nederland overschrijden: verplaatsing van werkgelegenheid naar lagelonenlanden, de dreiging van terrorisme en de opwarming van de aarde doen zich wereldwijd voor, maar de concrete gevolgen laten zich ook in ons land voelen. Dat zorgt voor gevoelens van onzekerheid, die maken dat mensen zoeken naar overzicht en houvast. Ze willen deel uitmaken van kleinschalige verbanden die hen identiteit verschaffen. De globalisering heeft, kortom, ook tot gevolg dat mensen zich weer sterker oriënteren op hun lokale omgeving.”

We hebben hier dus te maken met een dringende behoefte. Een al te rationele omgang met het vraagstuk van schaal en taak botst makkelijk met de kennelijke behoefte je thuis te voelen in een wereld, die overigens weinig houvast biedt. In de woorden van Bas Heijne: “Het gaat erom een kleine, houdbare wereld te maken in het besef dat de grote wereld zich niet laat negeren.”

Decennia geleden werd de gemeente Hoogkerk bij de stad Groningen gevoegd. Er kwamen voorzieningen die de kleine gemeente Hoogkerk nooit had kunnen aanbieden. De nieuwbouwwijken van de stad hebben de middenstand van het oude dorp geen kwaad gedaan. Maar nog kun je mensen tegenkomen die zich nu minder thuis voelen; ja, die in zekere zin ontheemd zijn. En in de oudejaarsnacht wordt vaak wat feller gereld daar dan in de rest van de gemeente.

De weerstand tegen gemeentelijke herindeling

De weerstand tegen gemeentelijke herindeling is de politiek natuurlijk niet ontgaan. Terwijl de feitelijke opschaling onverminderd voortgaat, met Nationale Politie als de meest recente innovatie, stellen de partijen in Den Haag zich terughoudend op als het om gemeentelijke herindeling gaat.

IV. Uit de impasse: een procesvoorstel

Deze politieke realiteit brengt ons bij het slotstuk van deze verkenning: hoe komen we uit deze bizarre patstelling tussen de burger en zijn bestuur? Hoe verbinden we de noodzakelijke rationaliteit van het openbaar bestuur met de opvattingen en gevoelens van burgers, die in een democratie niet veronachtzaamd kunnen worden?

Dezelfde redenen die maken dat de politiek tot dusver zijn tanden stuk beet op de organisatie van het binnenlands bestuur, bieden zicht op een andere aanpak. Als tot dusver te weinig rekening is gehouden met verschillen tussen regio's dan moet dat nu wel gebeuren. Als te veel vanuit de problematiek rond de grote steden is geredeneerd, moet nu ook het perspectief van het platteland nadrukkelijk een rol spelen. Het gaat al lang niet meer alleen om het begeleiden van de groei, het gaat in grote delen van ons land om een regionaal samenhangende aanpak van de krimp.

Als het denken in grootse eindoplossingen de politiek tot dusver slecht is gekomen, moet deze keer meer van een werkelijk groeiemodel worden uitgegaan. En hoe komen we dan aan draagvlak, maken we betrokken bestuurders wat meer gemotiveerd voor verandering, geven we hen een echte rol in het proces, voorkomen we dat elke bestuurslaag zijn eigen buskruit uitvindt?

Het is dit type vragen dat de Raad voor het openbaar bestuur ertoe bracht het advies "Het einde van het blauwdruk-denken" uit te brengen. De kern van het advies is dat niet zozeer het product, dat wil zeggen de uiteindelijke structuur, het belangrijkste is, maar dat het nu aankomt op het organiseren van een proces dat motiveert. Dus: geen lijntjes op de kaart maar op zoek naar nieuwe binnenlandse bestuurlijke verhoudingen in het Europa van vandaag. Want met een concreet ingetekende kaart organiseert de overheid geen draagvlak, maar organiseert ze verzet.

Een dergelijke benadering vraagt om een artikel dat in politiek Den Haag tegenwoordig nogal schaars is: de bereidheid eerst eens rustig over het probleem te spreken, draagvlak te onderzoeken voor mogelijke oplossingen en te accepteren dat de toppen van die verticale bestuurstorens helemaal niet meer in de positie zijn om zulke ingewikkelde vraagstukken van bovenaf te dicteren. En, voeg ik er op eigen rekening aan toe, zeker een minderheidskabinet niet dat zijn oren moet laten hangen naar een partij, die gespecialiseerd is in het uitbaten van angst en onzekerheid.

Tegelijkertijd moet worden vastgesteld dat de vragen ook weer te ingewikkeld zijn om in een soort 'roep u maar'-sessies oplossingen te verzamelen. Vandaar dat in ons advies de procesaanpak verder is uitgewerkt. De Rob spreekt van 'ontwerpprincipes'. Als tussen de verdiepingen in het Huis over die ontwerpprincipes overeenstemming kan worden bereikt, kan op basis daarvan een werkwijze worden afgesproken die decentraal wordt ingevuld.

Over welke ontwerpcriteria hebben we het dan?

1. De Europese Unie is gegeven en uitgangspunt, er is geen weg terug.

2. Eerst de taak, dan de schaal.
3. Decentralisatie kan, maar dan moet het wel goed: Den Haag moet loslaten en accepteren dat er lokale en regionale verschillen ontstaan.
4. Differentiatie is goed en moet.
5. Voldoende afstand tussen de bestuurslagen.
6. Naar een duidelijke taakafbakening.
7. Taken liggen waar democratische verantwoording mogelijk is.
8. Organiseren van nabijheid vormt fundament onder ieder nieuw onderwerp.
9. Respecteer de basisprincipes van de financiële verhoudingen.
10. Behoud ruimte voor dynamiek en flexibiliteit.

Kortom: it's the process, stupid!

V. Tenslotte

Door eerst op het niveau van die ontwerpcriteria uitspraken te doen, komt men tot de volgende stap in het proces, de Rob heeft het "De Assemblee van Thorbecke" genoemd. De herinrichting van het binnenlands bestuur vormt daar het centrale thema. Het is een tijdelijk verband van overheden, deskundigen, belanghebbenden en betrokkenen van alle maatschappelijke geledingen, die zich opsluiten totdat zij de hoofdlijnen hebben bepaald van een breed gedragen aanpak.

Het moet mogelijk zijn dit onderwerp weg te tillen uit de achterkamers van de politiek en in een open arena te brengen. Tenslotte weten werkgevers en werknemers, natuur- en milieuorganisaties, zorg- en onderwijsinstellingen, bouwers en burgerbelangenorganisaties samen meer dan de overheid met zijn ambtenaren, hoe bekwaam die laatsten ook zijn.

Wat nu erkend moet worden, is het onontkoombare feit dat niet het eindproduct, een kaart met een nieuwe indeling, centraal moet staan, maar het proces. Dat proces kan niet vrijblijvend zijn, moet uitdrukken dat de vernieuwing van het binnenlands bestuur te belangrijk is om aan de partijpolitiek over te laten. Het zou tot te weinig draagvlak leiden.

Wie een bestuurlijke situatie wil laten ontstaan waarin bestuurslagen samenwerken naar nieuwe verhoudingen, moet in de kwaliteit van dat proces investeren. Het vraagt een architectuur, waarbij Den Haag zich dienstbaar moet opstellen, niet de dienst wil uitmaken.

In een tijd van beelden en symbolen is het betekenisvol dat wij sinds kort met 130 kilometer per uur voorbij het beeld van Cornelis Lely op de Afsluitdijk kunnen rijden. Misschien is het toch verstandiger dat wat langzamer te doen. Ik stond er onlangs op een zonovergoten dag zelfs bij stil. Het is een markant beeld van een markante man.

De eerste plannen voor de Zuiderzeewerken stammen al uit 1667. Voor de Zuiderzeevereniging kwam Lely als eerste in 1891 met een haalbaar plan. Het duurde nog tot 1921 voor het tot uitvoering kwam, het heeft ons land tot 1975 gekost het grotendeels uit te voeren. Lely kijkt daar vanaf de Afsluitdijk voor alle tijden naar zijn werk van hoofd en hart. En hij doet dat hier op twee plekken ook, heeft de oud-burgemeester mij uitgelegd.

Dat werk van Lely heeft een bijzondere balans gevraagd tussen visie en vasthoudendheid. Bepalend is dat men er wel van overtuigd kan zijn gelijk te hebben, maar dat men bovenal de wil moet hebben te overtuigen. De herinrichting van ons binnenlands bestuur is geen kleinere opgave dan waarvoor Lely zich heeft gesteld.

Omdat we niet meer met een blauwdruk kunnen werken is het in zekere zin een meer complexe opgave. Het vraagt vanuit Den Haag gezien de bereidheid samen met de andere overheden op een open en originele manier de weg te banen naar nieuwe verhoudingen. We

kunnen niet zonder de denkkraft en het vermogen tot systematisch ordenen van Thorbecke en zeker niet zonder de visie en het doorzettingsvermogen van Lely.

Maar we moeten daar wel iets aan toevoegen: het inzicht dat de geëmancipeerde burger en de moderne bestuurders van de andere overheden zich niet meer op een verticale wijze vanuit Den Haag in het gelid laten plaatsen. De burger niet, de bestuurder evenmin. Net als de burger wil de bestuurder serieus genomen worden. Laten we die Assemblee van Thorbecke maar in Lelystad houden: als we op de schouders van die twee reuzen gaan staan dan zien we meer!

Arjan Agema:

Hartelijk dank voor deze mooie lezing. Onze commissaris van de Koningin, Leen Verbeek, zal daar nu een reactie op geven. Voor de duidelijkheid, meteen aansluitend daaraan zal hij overgaan tot het aanbieden van het eerste exemplaar van "Vrijgevochten Flevoland". We hebben Roelf Hofstee Holtrop bereid gevonden om het eerste exemplaar in ontvangst te nemen; oud-burgemeester van de Noordoostpolder en de laatste waarnemend landdrost van het Openbaar Lichaam Zuidelijke IJsselmeerpolders. Daarvoor neemt de heer Verbeek straks het woord. Nu graag uw referaat.

REACTIE OP DE LEZING VAN PROF. WALLAGE

Leen Verbeek

Commissaris van de Koningin in Flevoland

Dames en heren. We hebben twee verhalen gehoord. Van mijn voorganger, Michel Jager, een summary zou ik bijna willen zeggen van een aantal hoofdpunten in het debat rond de inrichting van het binnenlands bestuur en het indrukwekkende verhaal van Jacques Wallage. Ik wil daarop reageren met een aantal associaties die dat bij mij oproep. Met name bij het eerste deel van het verhaal van Jacques.

Ik zei op enig moment tegen mijn buurman: ik krijg het gevoel dat ik in een zware kerk van Urk zit. U kunt zich daar vast wel iets bij voorstellen, hoe de preken daar nog in hun oorspronkelijke vorm door de kerk donderen en die stevige vissers, mannen en vrouwen, dat aanhoren en uitermate tevreden, omdat ze met verbaal geweld weer eens geïmponeerd zijn, naar huis gaan en vervolgens in zonde hun leven vervolgen. Dat gevoel riep het even bij me op, Jacques. Die zwaarte vraagt ook om een reactie van de andere kant.

Ik had de volgende associatie en die wil ik met u delen. Toen mijn oudste zoon, ik ben inmiddels opa van vier kinderen, ik meen 13, 14 jaar was, kwam hij bij me en vroeg: papa, bestaat God? Ik zal niet het hele gesprek overdoen wat zich daarop ontwikkelde, maar we kwamen er samen op aan het eind van het gesprek dat bij vragen als deze, het misschien wel zo is dat het stellen van de vraag belangrijker is dan het antwoord. Het bezig zijn met het vraagstuk: bestaat God, het durven praten over spiritualiteit en religiositeit in je leven is een belangrijke kwalitatieve meerwaarde van je eigen leven. Het te zwaar focussen op het willen hebben van dat antwoord, frustreert het bezig zijn.

Die parallel wil ik trekken naar het debat dat wij nu voeren. Zou het zo kunnen zijn, dat het stellen van de kwalitatieve vraag: hebben wij ons land goed georganiseerd, belangrijker is dan de soms bijna religieuze overtuiging dat dat dan het antwoord zou moeten zijn. Wij zien in heel veel situaties dat het moment dat iemand meent echt het juiste antwoord te weten, wij met z'n allen opstaan en roepen: dat zullen we nog wel eens zien!

Ik heb ook vaak het gevoel bij de Raad voor het openbaar bestuur dat het lot van de raad, en van vele raden die wij in Nederland hebben die dit soort adviezen verstrekken, is dat het moment dat een dergelijk rapport verschijnt, je de mensen die de besluiten moeten nemen al op de beeldbuis ziet roepen: dat zullen we nog wel eens zien! Het heeft dan bijna het effect dat we het advies dat wordt gegeven in ieder geval niet gaan doen. Daar zijn vele voorbeelden van te geven.

Als ik kijk naar ons eigen Flevoland. In de afgelopen maanden hebben we een bijzonder moment meegemaakt. Ik kan u verzekeren, vele van u hebben een bestuurlijk verleden, er is

niets mooiers voor een commissaris van de Koningin dan dat je in een positie komt dat een dergelijke vraag wordt gesteld: zullen we u maar niet opheffen? Of de mededeling: u bent toch echt wel de laatste commissaris van deze provincie. Ik heb al eens uitgesproken: dan zit ik hier langer dan ik mezelf had voorgenomen.

Het feit dat die vraag gesteld wordt, veroorzaakt een zo breed debat, in ieder geval in je eigen provincie maar ook in de omgeving van je provincie, over de vraag: waarom zijn wij eigenlijk hier, waar houden wij ons mee bezig, waar voel ik mij verantwoordelijk voor, en zijn we daar dan goed mee bezig en waar gaat het dan fout, heb ik dan iets fout gedaan?

Het debat dat in de Noordvleugel gevoerd wordt, en dat wordt intensief gevoerd, met Noord-Holland, met Utrecht, met de stad Amsterdam, met de stad Almere en met al die andere gemeenten, gaat erg over deze vraag. Er wordt ons verweten dat we iets niet goed doen, er wordt gedacht dat het beter zou kunnen, dat we meer kunnen presteren. Dat begint al met het zoeken naar de analyse: wat presteren we dan allemaal niet zo goed? Er zijn allerlei analyses van wat we niet zo goed doen en er worden mooie vergezichten geboden van wat we allemaal nog wel niet meer zouden kunnen bereiken, maar het zinvol met zijn allen bezig zijn met de vraag: waar zijn we eigenlijk mee bezig en hoe doen wij dat dan, veroorzaakt een enorme, wat ik dan noem in de moderne tijd 'netwerkdiscussie', die op zichzelf bepaald niet verkeerd is.

Ik ben ervan overtuigd, als we naar de ontwikkelingen kijken in onze samenleving, dat we de tijd dat we iets konden regelen met het organiseren van de macht op bepaalde plekken, binnen het oude denken van Thorbecke zou ik bijna zeggen, waarschijnlijk ruimschoots achter ons hebben gelaten. Als je kijkt naar hoe de samenleving zich daadwerkelijk organiseert, dan zijn dat enorm ingewikkelde netwerken geworden waar allerlei onderwerpen zo hun eigen vitale coalities hebben gevormd, die zich verantwoordelijk weten om daarmee bezig te zijn zonder dat ze daartoe altijd formeel de bevoegdheid of de macht hadden, maar het is nu eenmaal zo ontwikkeld.

De vele ZBO's zijn daarvan voorbeelden. We voeren discussies over de democratische controle, en: moeten al die besturen wel of niet democratisch gecontroleerd of gelegitimeerd zijn. Het is een discussie waard of dat voor alle onderwerpen zo geldt, of dat je het met elkaar aandurft om, ik zou bijna zeggen weer in de oude situatie te zeggen: ik wijs een aantal mannen en vrouwen aan en die durf ik de verantwoordelijkheid te geven om in onze samenleving een bepaalde klus te klaren en na verloop van tijd reken ik ze wel af; als het me niet bevalt dan stuur ik ze weg en benoem ik weer anderen, maar ik wil niet die mensen constant voor de voeten lopen, laat ze nu eens een klus klaren en gun ze daar voor even de tijd.

We zien dat op veel plekken in onze samenleving gebeuren, hoezeer we dat ook bekritiseren. Ik zie in ieder geval in de Noordvleugel dat de gesprekken die wij als Flevoland voeren, ook met onze eigen gemeenten, met Lelystad en Almere, maar ook met de Stadsregio Amsterdam, steeds gaan over dit soort vraagstukken: waar willen we met elkaar aan werken, waar is de gezamenlijke agenda, wie doet hier wat, wat kunnen wij daaraan bijdragen en durven we het ook aan om op de goede momenten te zeggen: ik bemoei me er even niet mee, want ik heb er vertrouwen in dat jij dat goed doet.

Of, wat ik steeds vaker tegenkom: ik vind het belangrijker dat het onderwerp verder gebracht wordt dan dat het precies gaat op de manier zoals ik het zelf graag gedaan zou hebben. Ik kom in toenemende mate tot de overtuiging dat het is zoals je heel vaak ziet bij dit soort onderwerpen: het is niet waar dat er maar één zalmakend model of één zalmakende oplossing zou zijn, er zijn vele modellen denkbaar.

De verantwoordelijkheid ligt hem meer in het bewaken van de kwaliteit van het model dat uiteindelijk gekozen wordt en wat in zichzelf consistent is; dat het geen ratjetoe wordt van heel veel verschillende modellen van van alles wat. Tenzij, want ook dat zien we veel gebeuren, je politiek gezien motieven had om te zeggen: ik wil de macht zo verdelen dat het mij uitkomt, dat het diffuus blijft.

We moeten niet uivlakken, ook als we kijken naar het proces dat vandaag de dag plaatsvindt, dat datgene wat we aan de oppervlakte zien gebeuren, niet altijd de doelstellingen zijn onder de oppervlakte van degenen die daarmee bezig zijn. Ik durf het hier wel aan, met de gesloten deur, voor eigen rekening en eigen risico, en u hoeft het niet met mij eens te zijn: ik sluit niet helemaal uit dat minister Donner uitzonderlijk tevreden is binnenskamers over de uitkomst van het proces zoals dat zich nu afspeelt.

Het is een ingewikkeld politiek proces en je wordt als minister in een positie geplaatst waarin je soms dingen moet doen die je uit jezelf misschien niet op die manier gedaan zou hebben. Als je dan vindt dat een uitkomst als deze misschien wel de goede is, omdat je het zelf liever op een andere manier had willen doen maar dat is onder de huidige constellatie niet haalbaar, dan is dit de next best oplossing. Ik zeg niet dát het zo is, ik durf hem dat ook nauwelijks te verwijten, maar ik kan me niet aan het gevoel onttrekken, gezien de vele gesprekken die ik zelf daarover heb gevoerd. Ook dat zijn processen waarmee we te maken hebben.

We moeten ons realiseren, en dat zien we ook aan de vele politieke partijen die we met z'n allen in het leven roepen, dat we houden van verdeeldheid. Laten we elkaar niet voor de gek houden, wij houden van verdeeldheid. Wij worden angstig als we niet meer zo verdeeld zijn. Dat vinden we zorgelijk, want dan ontstaan er machtscentra waar Nederlanders in de Nederlandse cultuur niet van houden en dan weten we het wel weer heel snel af te breken. Voordat we tot conclusies komen, breken we het gauw weer af.

Toch, als je op een hoger abstractieniveau daarnaar kijkt, even niet te diep erin duikt of er zelf in gaat zitten, zie je een bovenstroom, hoe je het ook wendt of keert, wat je er ook van moge vinden, waarbij je zou kunnen zeggen: als we kijken naar hoe wij ons als landje profileren in Europa, met onze totale welvaart, met het type economie dat wij hebben: we doen iets ook goed. We hebben het alsmaar over wat we fout doen, maar we doen ook iets goed, in ieder geval doen we het beter dan menig collega-landje. Er zit een mechanisme in dat spel dat ook goede dingen veroorzaakt.

In ieder geval is dat in Flevoland zo, want het gaat Flevoland bepaald niet slecht. Zelfs in deze tijden van economische crisis, van teloorgang, verlies van arbeidsplaatsen, laten de staatjes van Flevoland elk jaar groei van werkgelegenheid zien, ook in de jaren van de kredietcrisis. Er gaat blijkbaar iets goed.

Ik kan u een lijst geven van projecten, en dat zijn eerlijk gezegd vooral rijksprojecten, die in Flevoland begonnen zijn maar niet zijn afgemaakt. Ik ben dolblij dat het Rijk in ieder geval die dijken afgemaakt heeft rond de polder en niet halverwege heeft laten stoppen. Zij het, dat er bij Marken een dijk ligt die halverwege gestopt is, die de Markerwaard moest droogleggen. Die dijk ligt daar te liggen richting Volendam. Ik sprak in de tijd dat ik burgemeester van Purmerend was de Markers. Zij waren dolblij met nota bene Hitler, want die had de opdracht gegeven om de bouw van die dijk te stoppen omdat hij het geld nodig had voor zijn oorlogsmachine. Maar deze dijk is afgemaakt. Wij presteren wel wat met elkaar. We zijn hier nu 25 jaar en ik ben ervan overtuigd dat we nog 25 jaar bestaan.

Flevoland zoals wij dat kennen, met de cultuur die wij met elkaar opbouwen, zal in de een of andere vorm naar mijn overtuiging altijd blijven bestaan, zeker als het gaat om de culturele identiteit die zich hier heel krachtig ontwikkelt. Ondanks dat wij allemaal immigranten zijn. Of je nu uit Zeeland komt of uit Groningen, uit Overijssel of Polen of Roemenië, het zijn allemaal mensen die hier de handen uit de mouwen steken en in de klei durven te gaan staan en die onze economie en onze inrichting van de samenleving verder durven te brengen. Daar ben ik als commissaris heel trots op. Dank voor uw aandacht.

Willen de heer Hofstee Holtrop en de heer Wallage even naar voren komen? Mede in het programma van het 25-jarig bestaan van Flevoland hebben we gemeend in samenwerking met Nieuw Land Erfgoedcentrum en alles wat daarachter zit een keer goed te laten opschrijven hoe de wording van de provincie Flevoland is gegaan, met name het bestuurlijke proces. Velen van u hebben daaraan bijgedragen. Ik zie Elco Brinkman zitten die zijn archief

ter beschikking heeft gesteld, veel waardering daarvoor, uit de tijd dat hij daarmee zowel in het ministerie als in de Kamer actief is geweest. Bijzonder interessante informatie.

Het is ook een heel indrukwekkend boek geworden, waarin het allemaal beschreven staat. Ik heb begrepen dat u allemaal er één krijgt. Dus loopt u vooral niet weg zonder dat boek. Het is echt de moeite waard. Ik ga het eerst aan de heer Hofstee Holtrop overhandigen. Hartelijk dank voor uw komst. Ik heb dat zeer gewaardeerd. Ook aan de heer Wallage, die het ongetwijfeld zal interesseren, maar ik denk dat je al heel veel weet.

Roelf Hofstee Holtrop:

Commissaris, op de eerste plaats bedankt voor het heel mooie boek. Dat geldt dus voor Nieuw Land Erfgoedcentrum, want ik heb daar regelmatig veel contact mee gehad en ik ben blij dat dit er uiteindelijk gekomen is.

Even terugkomende op de bestuurlijke situatie waarin met name Flevoland zich bevindt. Het is de tweede poging overigens om Flevoland van de kaart te halen. Een aantal jaren geleden, en degenen die hier wat langer bestuurlijk bezig geweest zijn weten dat nog, heeft de toenmalige staatssecretaris mevrouw De Graaf-Nauta een voorstel gedaan om Flevoland samen te voegen, enzovoort. Nu komt de heer Donner weer. Ik had hier voor mezelf het woord "hersenspinsels" opgeschreven. Dat zal niet in het vocabulaire van Jacques Wallage passen, maar ik denk dat het beide keren iets onvoldragens is.

In mijn jongere jaren ben ik onder andere burgemeester van Coevorden geweest, een oude vestingstad met een bewogen geschiedenis. Coevorden heeft als één van de weinige gemeenten een Latijnse wapenspreuk. Wij zouden daar samen best nog eens over kunnen praten, Bommen Berend en de stad Groningen. Coevorden is nog bezet geweest, Groningen nooit. Een wapenspreuk luidende: multis periculis supersum. Vrij vertaald: vele gevaren kwam ik te boven.

Daar moest ik aan denken toen ik onlangs commissaris Verbeek voor de radio hoorde met een gedegen en strijdvaardig betoog over de zelfstandigheid van de provincie Flevoland. Ik ben ervan overtuigd, commissaris, dat u met uw medebestuurders en ook met de bevolking van Flevoland, want dat is in de periode van mevrouw De Graaff-Nauta ook duidelijk gebleken, de gevaren te boven komt.

Jacques Wallage:

Dank. U brengt mij in grote problemen. Als ik thuiskom met een boek moet ik van mijn vrouw twee boeken wegdoen. Voor zo'n groot boek gelden misschien wel drie. Ik ben er toch heel blij mee en ik zal u zeggen waarom. Niet alleen omdat ik bladerend vrienden tegenkwam die niet meer onder ons zijn, zoals Hans Gruijters en Han Lammers, die een belangrijke bijdrage hebben geleverd aan de ontwikkelingen in dit gebied, maar ook omdat ik zelf toen ik wethouder was een model hanteerde waarmee ik mijn ambtenaren heb opgevoed.

Ik zei altijd: doe nu eens alsof we hier niet in Groningen zijn met zijn eeuwenoude geschiedenis, maar doe alsof we in Almere zijn; ik had ook Lelystad kunnen zeggen. Dus het model Almere was in de ambtelijke notities in Groningen een vaste prik, namelijk: als je geen last hebt van instituties, je mag opnieuw denken, je mag de wereld inrichten zoals je het verstandig vindt, doen we het dan anders? Dat was vaak het geval en ik vind dat je dat nóg kunt merken.

Arjan Agema:

Aan mij nog een paar laatste dankwoorden. Natuurlijk aan professor Wallage voor zijn prachtige lezing. Het spijt me zeer, maar we hebben nog een klein boekje voor u om onze dank daarvoor te laten merken. Misschien dat daarvoor maar een half boek weg hoeft. Het is in ieder geval een historisch boekje. De commissaris heeft de verrassing al een beetje verklapt. Alle deelnemers hier krijgen straks, als u dat wilt tenminste, een exemplaar van "Vrijgevochten Flevoland".

Daarin is opgenomen een dvd met een vijftal uitzendingen van Omroep Flevoland, een serie die ook "Vrijgevochten Flevoland" heet en die in nauw overleg met Nieuw Land gerealiseerd

is. Aan het begin van deze middag heb ik provincie Flevoland al bedankt voor haar gastvrijheid. Dat wil ik nogmaals benadrukken.

Ik wil ook graag Chris Leeuwe, Bart Fokkens en Veronica van der Goot bedanken als bestuur dat weer een flinke inzet geleverd heeft om deze lezing tot stand te brengen. Ik noem ook graag de sponsor, Meeuwsen Ten Hoopen die ons in staat stelt om deze vijfde lezing te realiseren en ons waarschijnlijk ook in staat gaat stellen om de volgende keer weer te organiseren.

Ik wens u nog een heel goede middag. De provincie heeft voor u een aperitief staan. Het geeft u ook de gelegenheid om nog even na te praten over hetgeen u vanmiddag gehoord hebt. Ik dank u hartelijk voor uw komst en graag tot de volgende keer.